

Jaargang 50, nr. 2, juni 2020

AZIATISCHE KUNST

- Kuiper, Koos, *The Robert van Gulik Collection: Introduction and Catalogue*, Leiden 2016
- Kuiper et al., Koos, *Gao Luopei 高羅佩: De sinoloog Robert Hans van Gulik in wetenschap en kunst. Tentoonstelling Universiteitsbibliotheek Leiden, 16 december 2010 – 13 maart 2011*, Leiden 2018
- Meyer, Karl E., en Shareen Blair Brysac, *The China Collectors: America's Century-long Hunt for Asian Art Treasures*, New York 2015
- Steuber, Jason (red.), *Collectors, Collections, and Collecting the Arts of China: Histories and Challenges*, Gainesville 2014
- Wetering, Jan Willem van de, *Robert van Gulik: His Life, his Work*, Miami Beach 1987

NOTEN

- 1 Zie voor biografische studies over Van Gulik: Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995; Ko 2012; Kuiper et al. 2018; Van de Wetering 1987. De biografie van Barkman en De Vries-van der Hoeven geldt min of meer als de geautoriseerde versie, omdat hiervoor de dagboeken en familiearchieven van Van Gulik zijn gebruikt.
- 2 Evers 1968. Om economische redenen verwijs ik de lezer voor de precieze bibliografische gegevens van Van Guliks oeuvre naar dit werk. Een exemplaar is aanwezig bij Bijzondere Collecties in de Universiteitsbibliotheek in Leiden. Van Guliks bibliografie is ook te vinden op www.rechtert.nl (geraadpleegd op 7 april 2020).
- 3 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 20-21.
- 4 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 33.
- 5 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 27.
- 6 Evers 1968, p. 15-63. De bibliografische categorieën zijn: A wetenschappelijke publicaties, zoals boeken (15), artikelen (52), reviews (14), woordenboeken (2), encyclopedische lemma's (4) en vertalingen (4); B literaire publicaties, zoals eigen gedichten (10), detectives (3), romans (14), verhalen (8) en stripverhalen (12). Niet meegeteld zijn theses, pamfletten, essays (brieven), lezingen, necrologieën en ongepubliceerde gedichten. Deze zijn wel opgenomen in zijn officiële bibliografie.
- 7 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 118.
- 8 Achterwege gelaten zijn reviews (14), encyclopedische lemma's (4) en strips (12) vanwege hun beperkte representatieve keuze.
- 9 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 86, 145.
- 10 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 168.
- 11 Kuiper 2016 en 2018.
- 12 Evers 1968, p. 82. Volgens Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 31, was het zijn vriendin Nellie die hem daartoe aanzette.
- 13 Het artikel 'Kakemono no kigen to sono henshen' is in 1941 in het Japans gepubliceerd in het maandblad van het gilde van rolschilderingmonteurs. Dit suggereert dat Van Gulik daar lid van was of in ieder geval het vak van monteren bestudeerde. Het monteren van een rolschildering is het oosterse equivalent van het inlijsten van een schilderij in het Westen. Hierbij wordt de schildering op dun rijstpapier, eerst op een stevige papieren onderlaag gelijmd en daarna aan de voorkant rondom met zijde bedekt en aan de uiteinden van houten rollers voorzien.
- 14 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 19, 82.
- 15 Zie veilingcat. Christie's Amsterdam, 7 december 1983. Zie ook Kuiper 2018. De reconstructie van de Van Gulik-collectie is een lopend onderzoek van mij en anderen.
- 16 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 118.
- 17 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995.
- 18 Meyer & Brysac 2015; Steuber 2014.

Willemijn van Noord*

DE VAN GULIK COLLECTIE IN HET NATIONAAL MUSEUM VAN WERELDCULTUREN: CHINESE SCHILDERKUNST, KALLIGRAFIE EN SCHOLAR'S OBJECTS

De twaalf Chinese schilderijen en kalligrafieën verzameld door Robert van Gulik, die vanaf oktober 2020 in het Aziatisch Paviljoen van het Rijksmuseum tentoongesteld zullen worden, zijn alle afkomstig uit de collectie van het Nationaal Museum van Wereldculturen (NMVW, een fusie tussen Museum Volkenkunde, het Tropenmuseum en het Afrika Museum sinds 2014). In totaal bevinden zich 55 objecten verzameld door Van Gulik in het NMVW. Wat zijn dit voor objecten en hoe zijn ze hier terechtgekomen?

Van Guliks collectie

De sinoloog, diplomaat en schrijver Robert van Gulik (1910-1967) heeft gedurende zijn carrière een indrukwekkende collectie opgebouwd van Oost-Aziatische schilderkunst, kalligrafie, boeken en zogenaamde *scholar's objects*: voorwerpen gebruikt door ambtenaar-geleerden, zoals elegante inktstenen, penseelleggers en waterdruppelaars. Net als klassieke Chinese ambtenaar-geleerden – aan wie hij zichzelf steeds spiegelde – beoefende Van Gulik de kunst van de kalligrafie, het snijden van zegels en het spelen van de *qin* (citer).

De meeste objecten uit zijn verzameling kocht of kreeg hij in China en Japan.¹ Vooral tijdens zijn verblijf in Chongqing van 1943 tot 1946 – toen tijdelijk de hoofdstad van China – had Van Gulik goed contact met Chinese politici en hoge ambtenaren, alsook met geleerden, kunstenaars en musici.² Volgens goed Chinees gebruik wisselden zij onderling schilderijen en kalligrafieën uit, die ze meestal aan elkaar opdroegen.³ Ook Van Guliks echtgenote Frances (Shi-Fang) Shui (1919-2005) ontving soms dergelijke geschenken. Zo droeg de bekende moderne kunstenaar Xu Beihong (1895-1953) een van zijn kenmerkende paardenschilderingen speciaal aan haar op (afb. 1).

Van Gulik voorzag de stukken in zijn collectie meestal van zijn stempel(s). De meest voorkomende is 'verzameld door Gao Luopei' (*Gao Luopei cang*). Hij koos deze Chinese naam al tijdens zijn studie. Zijn voornaam Robert werd in het Pinyin getranscribeerd tot *Luopei*. Van Guliks achternaam – die in het Chinees altijd éérst wordt genoemd – werd verchinesees tot de Chinese familienaam *Gao*. Waarschijnlijk koos hij deze naam omdat *gao* 'hoog' of 'lang' betekent. Van Gulik was namelijk ruim twee meter lang, en zijn Chinese naam kon dus ook 'Lange Robert' betekenen.⁴

Tentoonstellingen in Nederland

De komende tentoonstelling in het Rijksmuseum is zeker niet de eerste keer dat kalligrafie en schilderkunst uit de collectie van Robert van Gulik in een Nederlands museum getoond worden. Na jarenlange dienst in het

Afb. 1

Xu Beihong, *Galopperend paard*, inkt op papier, 51 x 40 cm (excl. montering), China, 1946, Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen, inv.nr. RV-5262-1

Afb. 2 (p. 15)

Li Shan, *Stilleven van voorwerpen op de schrijftafel van een geleerde*, inkt en verf op papier, 64 x 40 cm (excl. montering), China, 1754, Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen, inv. nr. RV-3195-1

buitenland, keerde Van Gulik in 1953 terug naar Nederland om voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag te gaan werken, maar vooral om zich te kunnen laten behandelen voor staar.⁵ In deze periode werd zijn collectie maar liefst drie keer tentoongesteld.

Kunstzaal Martinet, op de Oudezijds Voorburgwal in Amsterdam, had in oktober 1953 de primeur. Wekelijks werden de schilderijen, kalligrafieën en wrijfprenten gewisseld om zoveel mogelijk werken te kunnen tonen.⁶ Vervolgens opende op 20 december van dat jaar in het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden de tentoonstelling *Zeven eeuwen Chinese Calligrafie en Schilderkunst*, geheel samengesteld uit de collectie van Robert van Gulik.⁷ Tot slot werden op de tentoonstelling *Oosterse Schatten: 4000 jaar Aziatische Kunst* in het Amsterdamse Rijksmuseum in de zomer van 1954 zes kalligrafieën en acht schilderijen uit Van Guliks verzameling getoond. Vier hiervan zijn straks ook weer te zien op de tentoonstelling in het Aziatisch Paviljoen.⁸

Van Gulik en Museum Volkenkunde

Nadat zijn collectie geruime aandacht had genoten op de drie tentoonstellingen, moet het Van Gulik een gunstig moment hebben geleken om enkele werken te verkopen.⁹ In 1955 bood hij vijftien schilderijen en kalligrafieën te koop aan bij Kunsthandel Kleykamp te Den Haag, 'met de stipulering, dat het Rijksmuseum voor Volkenkunde in de eerste plaats in staat gesteld zou worden een keuze te doen'.¹⁰ Vermoedelijk gaf hij het museum deze voorkeurspositie niet alleen vanwege de grote

tentoonstelling die hij er de winter ervoor had mogen houden, maar ook wegens zijn aangename herinneringen aan de periode waarin hijzelf voor het museum werkzaam was geweest. Tijdens zijn studententijd in de jaren 1930 had hij er namelijk als assistent voor de sectie Zuid-Oost Azië gewerkt, waar hij de collectie wajangpoppen mocht uitzoeken en artikelen schreef over schaduwtoneel in Azië.¹¹ Het museum selecteerde zeven werken van bekende meesters uit de Ming- en Qing-dynastieën (1368-1911), die het kon aankopen dankzij genereuze steun van de Vereniging Rembrandt.¹² Vijf van deze werken zijn binnenkort te zien in het Rijksmuseum, waaronder een stilleven door Li Shan (afb. 2).¹³

Tien jaar na deze aankoop gaf Van Gulik dertien drukblokken voor het album *Huaying jinzhen* ('De bonte slagordes van het leger der bloemen') in langdurig bruikleen aan het Leidse volkenkundig museum, opdat ze beschikbaar zouden zijn voor wetenschappelijk onderzoek.¹⁴ Hij had de oude blokken met erotische prenten van dit boek uit de late Ming-dynastie (1368-1644) per toeval gevonden bij een antiquair in Kyoto in 1950.¹⁵ Deze vondst was voor Van Gulik aanleiding het baanbrekende boek *Erotic Colour Prints of the Late Ming Period* te schrijven, waarin hij afdrucken van de blokken publiceerde.¹⁶ Binnen het museum worden de drukblokken nog steeds met regelmaat door wetenschappers geraadpleegd.¹⁷

Ook na Van Guliks overlijden werden er objecten uit zijn collectie aan het museum toevertrouwd. In 1970 gaf Shih-Fang Shui, Van Guliks weduwe, *scholar's objects* die haar echtgenoot gebruikte bij de beoefening van zijn kalligrafie in bruikleen.¹⁸ Het betreft bijvoorbeeld elegante inktstenen en waterdruppelaars die nodig zijn om van een inktblokje vloeibare inkt te maken (afb. 3a en b). Op de inktsteen is zelfs nog een restje opgedroogde inkt te zien (afb. 3a). Verder zijn er fraaie penseelleggers van jade en porselein, penseelkokers en een armsteun van bamboe met gekerfde inscripties, en een jade *presse-papier* om handrollen uitgerold te kunnen houden. Ten slotte twee zegels waarmee Van Gulik papieren objecten in zijn verzameling van afdrucken voorzag. Veel van deze objecten stonden

Afb. 3a en 3b
Scholar's objects
bestaande uit een
inksteen (links) en
een waterdruppelaar
(rechts), leisteel en
steengoed, diam.
17,3 cm en 9,9 cm,
China, Qing-dynastie
(1644-1911), Stichting
Nationaal Museum
van Wereldculturen,
inv.nrs. RV-B190-13 en
RV-B190-23

uitgesteld op zijn bureau, zoals te zien is op een foto van de sinoloog in zijn bibliotheek in New Delhi, waar hij van 1951 tot 1953 ambassadeeraad was (afb. 1 op p. 2).¹⁹ Vandaag de dag zijn ze te zien in de Chinazaal van Museum Volkenkunde.

Op 7 december 1983 vond de grote veiling van 'The Van Gulik Collection of Fine Chinese, Japanese Tibetan Paintings and Calligraphy' plaats bij Christie's Amsterdam, bestaande uit 180 kavels.²⁰ Er zaten veel werken bij van grote meesters die voor enorme bedragen werden verkocht. Museum Volkenkunde slaagde erin om twintig kalligrafieën en rolschilderingen te bemachtigen, met financiële steun van Vereniging Rembrandt, de Vereniging van Vrienden van het Rijksmuseum voor Volkenkunde, en het Leids Universiteitsfonds.²¹ Toenmalig conservator Gan Tjiang Tek (1919-2020) had uitsluitend werken van twintigste-eeuwse meesters geselecteerd, omdat de echtheid ervan onomstotelijk vaststond, doordat ze in opdracht waren gemaakt of opgedragen aan Van Gulik.²² Dit in tegenstelling tot de werken uit de Ming- en Qing-dynastie die het museum in het verleden had aangekocht, waarvan de authenticiteit in sommige gevallen twijfelachtig bleek te zijn. Zoals Gan schreef in zijn fondsaanvraag maakte Van Guliks 'betrokkenheid met de schilders die hij persoonlijk kende en de kunstwerken in opdracht maakten dan wel aan de verzamelaar opdroegen' deze twintigste-eeuwse werken van zo'n groot belang voor het Nederlandse openbare kunstbezit.²³

Nieuwe aanwinst

Toen ik nog maar enkele maanden werkzaam was als conservator kreeg ik de kans om nog een werk uit Van Guliks verzameling toe te voegen aan de collectie van het NMVW. In december 2018 dook een schildering, die eerder was verkocht bij Christie's, op bij een veilinghuis in België.²⁴ Deze *Schildering van Schoonheid en Lang Leven (Meishoutu)* werd in 1773 vervaardigd door ene Zhu Shang uit Shanying (afb. 4a). Links is de taoïstische godin Magu afgebeeld, die wordt geassocieerd met het onsterfelijkheidselixier. Rechts van haar staat Shoulou, de god van lang leven, die haar een perzik aanbiedt. De perzik staat op zichzelf ook symbool voor lang leven, omdat perziken van onsterfelijkheid zouden groeien in de magische tuinen van Xi Wangmu (de koningin-moeder van het Westen). Het is een populaire compositie die we bijvoorbeeld op negentiende-eeuwse altaarkleden en geborduurde wandversieringen zien afgebeeld.²⁵ Wat echter zo bijzonder is aan het werk van Zhu Shang, is dat de figuren niet met doorlopende lijnen zijn afgebeeld, maar met karakters. Als we goed kijken, zien we dat de 'lijnen' van de schilderingen bestaan uit combinaties van het karakter *xi* 喜 (vreugde/geluk) bij Magu (afb. 4b) en het karakter *shou* 壽 (lang leven) bij Shoulou (afb. 4c). Vermoedelijk heeft Van Gulik dit kunstwerk verzameld vanwege de interessante spanning tussen schrift en beeld. Zo had hij ook een set kalligrafieën met een grote inscriptie in het Mantsjoe, waarbij de schrifttekens zijn opgevuld met voorspoed brengende symbolen en een vertaling in Chinese karakters.²⁶

Deze relatie tussen tekst en beeld zien we bij Chinese schilderingen voornamelijk in boeddhistische werken, waarbij *soetra's* (meestal de *Lotus-soetra*) worden geschreven in de vorm van bijvoorbeeld *stoepa's*.²⁷

Afb. 4a, 4b en 4c
Zhu Shang, *Schildering van schoonheid en lang leven*, inkt op papier, 142 x 79,5 cm (excl. montering), China, 1773, Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen, inv.nr. 7179-1 (afb. 4b: detail Magu / afb. 4c: detail Shoulao)

De oudste voorbeelden hiervan dateren uit de negende en tiende eeuw.²⁸ Door de tekst van een *soetra* te kopiëren en door een boeddhistische afbeelding te maken, kon men verdienste accumuleren, wat hielp bij de weg naar Verlichting. Hoewel *stoepa's* de meest voorkomende vorm zijn in dergelijke afbeeldingen, zijn er ook weergaven van de *bodhisattva* Guanyin bekend. Een exemplaar uit de Ming-dynastie in de collectie van het National Palace Museum in Taipei toont Guanyin met een wilgentwijg en een jongetje op de arm (afb. 5a). Haar gewaad is opgebouwd uit karakters uit het Samantamukha-hoofdstuk van de *Lotus-soetra* (dat gaat over Guanyin), terwijl de rest van haar lichaam en andere details met penseelstreken zijn geschilderd (afb. 5b).²⁹

Afb. 5a en 5b (detail)
Guanyin van het Samantamukha-hoofdstuk uit de *Lotus-soetra*, inkt op papier, 98,1 x 35,6 cm, China, Ming-dynastie (1364-1644), National Palace Museum Taipei, inv.nr. 001374

Hoewel het principe van verdienste accumuleren nooit als zodanig is overgenomen in het taoïsme, is het goed voor te stellen dat het idee dat de kracht van religieuze afbeeldingen versterkt kan worden door tekst (en vice versa) wel werd overgenomen uit het boeddhisme. Door de taoïstische goden Magu en Shoulou met hun onsterfelijkheidspersik weer te geven tezamen met karakters die letterlijk 'lang leven' en 'geluk' betekenen, werd de schildering doordrenkt met de wens voor lang leven en werd de symboliek extra krachtig.

- Willemijn van Noord is junior conservator China in het Nationaal Museum van Wereldculturen en promovenda Kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hiervoor studeerde ze sinologie en archeologie aan de Universiteit Leiden en SOAS (University of London). In 2010 werkte ze als student-stagiair mee aan de tentoonstelling 'Gao Luopei 高羅佩: De sinoloog Robert Hans van Gulik in wetenschap en kunst' in de Universiteitsbibliotheek Leiden.

'Verzoek om steun bij aankoop coll. Van Gulik', G.W. Locher aan Vereniging Rembrandt, 25 november 1954: Nationaal Museum van Wereldculturen (NMVW), Collectiearchief Rijksmuseum voor Volkenkunde (RMV) Leiden: Seriedossier 314 (NL-LdnRMV_Ao1_314_00323-00337)

Bruikleenovereenkomst ondertekend door Robert van Gulik en directeur Pieter Pott, 8 januari 1965: Seriedossier B166 (NL-LdnRMV_Ao3_SB166)

'Akte van Bruikleen' ondertekend door Frances van Gulik-Shui en Pieter Pott, 23 november 1970: Seriedossier B190 (NL-LdnRMV_Ao3-SB190)

Correspondentie Gan Tjiang Tek met Christie's, Vereniging Rembrandt, Leids Universiteitsfonds en de Vereniging van Vrienden van het Rijksmuseum voor Volkenkunde, 1983-1984: Seriedossier 5262-5265 (NL-LdnRMV_Ao3_S5262-S5265)

LITERATUUR

A Special Exhibition of Illustrations of the Lotus Sūtra (Miaofa Lianhua Jing tulu), tent.cat. National Palace Museum, Tapei 1995

Barkman, C.D., en H. de Vries-van der Hoeven, *Een man van drie levens: biografie van diplomaat, schrijver, geleerde, Robert van Gulik*, Amsterdam 1995

Cahill, James, 'Introduction to R.H. van Gulik, Erotic Colour Prints of the late Ming Period', in: Wilt Idema (red.), *Erotic Colour Prints of the Late Ming Period: With An Essay on Chinese Sex Life from the Han to the Ch'ing Dynasty, B.C. 206-A.D. 1644 by Robert H. van Gulik, Authorized reprint with introductions by J. Cahill, W.L. Idema and S. Edgren, Volume One*. Leiden 2004, p. viiii-xxv

'Chinese kunst in Leiden', *de Volkskrant*, 10 december 1953, p. 5; zie <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCDDD:010844473:mpeg21:a0157> (geraadpleegd op 1 april 2020)

'Chinese kunst uit de collectie-Van Gulik: Drie perioden in drie weken bij Martinet', *Algemeen Handelsblad*, 17 oktober 1953, p. 13; zie <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBNRC01:000040409:mpeg21:a0159> (geraadpleegd op 1 april 2020)

Gulik, Robert H. van, 'Hua-ying-chin-chen annotated translation: editor's note', in: Wilt Idema (red.), *Erotic Colour Prints of the Late Ming Period: With An Essay on Chinese Sex Life from the Han to the Ch'ing Dynasty, B.C. 206-A.D. 1644 by Robert H. van Gulik, Authorized reprint with introductions by J. Cahill, W.L. Idema and S. Edgren, Volume One*, Leiden 2004, p. 205-207

Kuiper, Koos, *Collection guide Robert Hans van Gulik*, Universitaire Bibliotheken Leiden, 2015; zie <http://hdl.handle.net/1887.1/item:1887388> (geraadpleegd op 1 april 2020)

Kuiper, Koos, *Gao Luopei: De sinoloog Robert Hans van Gulik in wetenschap en kunst*, Universitaire Bibliotheken Leiden, 2010; zie <http://hdl.handle.net/1887.1/item:1843484> (geraadpleegd op 1 april 2020)

Leeuw, Sadjá van der, 'To find the stupa within', *Empires of Faith blog*, 11 december 2017; zie <https://empiresoffaiith.com/2017/12/11/to-find-the-stupa-within/> (geraadpleegd op 10 april 2020)

Oosterse Schatten: 4000 jaar Aziatische Kunst, tent.cat. Rijksmuseum Amsterdam 1954

The Van Gulik Collection of Fine Chinese, Japanese Tibetan Paintings and Calligraphy; Oriental Ceramics and Works of Art, including a Fine Private Collection of Rhinoceros Horn Libation Cups and Jades, Christie's, Amsterdam, 7 december 1983

Winter Auction 2018, Rob Michiels Auctions, Brugge, 8-10 december 2018

- * Dankzij Mélodie Doumy, Sijbrand de Rooij en Yang Fang-Chi heb ik verschillende bronnen – waartoe ik wegens de COVID-19-maatregelen geen fysieke toegang had – digitaal kunnen raadplegen, waarvoor ik hen zeer dankbaar ben.
- 1 Van Gulik maakte catalogi van zijn schilderijen en kalligrafieën met genummerde foto's van elk stuk, die bewaard zijn gebleven in de Universiteitsbibliotheek Leiden; zie Kuiper 2010, p. 45.
 - 2 Kuiper 2010, p. 30.
 - 3 Een mooi voorbeeld hiervan is een couplet door Shen Yinmo (1883-1971), inv.nr. RV-5265-6a&b; zie <https://hdl.handle.net/20.500.11840/807322> (geraadpleegd op 1 april 2020).
 - 4 Kuiper 2010, p. 15.
 - 5 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 211-212.
 - 6 'Chinese kunst uit de collectie-Van Gulik', 1953.
 - 7 'Chinese kunst in Leiden', 1953.
 - 8 Tent.cat. *Oosterse Schatten* 1954, p. 33-38. Inv.nrs RV-3195-2, RV-3195-4, RV-3195-5 en RV-3195-7 zijn straks ook te zien.
 - 9 Voor zover bekend was dit de eerste keer dat werken uit zijn collectie publiekelijk te koop werden aangeboden.
 - 10 'Verzoek om steun bij aankoop coll. Van Gulik', 25 november 1954, p. 1.
 - 11 Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 32.
 - 12 'Verzoek om steun bij aankoop coll. Van Gulik', 25 november 1954.
 - 13 Inv.nrs. RV-3195-1, RV-3195-2, RV-3195-4, RV-3195-5 en RV-3195-7 zijn straks ook te zien.
 - 14 Bruikleenovereenkomst, 8 januari 1965.
 - 15 Van Gulik 2004, p. 205.
 - 16 Cahill 2004, p. xvii-xviii.
 - 17 Inv.nrs. RV-B166-1 t/m RV-B166-13; zie <https://hdl.handle.net/20.500.11840/834093> (geraadpleegd op 1 april 2020).
 - 18 'Akte van Bruikleen', 23 november 1970, p. 3-4.
 - 19 De Japanse en Chinese boeken uit zijn bibliotheek bevinden zich in de Universiteitsbibliotheek van Leiden; zie Kuiper 2015.
 - 20 Veiling Christie's, Amsterdam, 7 december 1983.
 - 21 Correspondentie met Gan Tjiang Tek, 1983-1984. Deze objecten kregen inv.nrs., beginnend met RV-5262, RV-5263, RV-5264 en RV-5265.
 - 22 Correspondentie met Gan Tjiang Tek, 1983-1984, p. 6.
 - 23 Correspondentie met Gan Tjiang Tek, 1983-1984, p. 6. Gan had in 1956 samen met andere Leidse sinologen lessen kalligrafie gevolgd bij Van Gulik; Barkman & De Vries-van der Hoeven 1995, p. 220.
 - 24 Veiling Christie's, Amsterdam, 7 december 1983, lot 41; Rob Michiels Auctions, Brugge, 8-10 december 2018, lot 383.
 - 25 Zie bijvoorbeeld <https://www.the-saleroom.com/en-us/auction-catalogues/clars-auction-gallery/catalogue-id-srcl10016/lot-ac46d1b1-41c1-46bc-b5c6-a42501744318> (geraadpleegd op 1 april 2020).
 - 26 Inv.nrs. RV-5264-2a & b; zie <https://hdl.handle.net/20.500.11840/807311>.
 - 27 Zie bijvoorbeeld 'Pagoda with the entire Lotus Sutra', te vinden op <https://theme.npm.edu.tw/exh102/oversized10204/en/enoo.html> (geraadpleegd op 1 april 2020).
 - 28 Zie bijvoorbeeld Or.8210/S.4289 in The British Library; <https://www.bl.uk/collection-items/decorative-copy-of-the-heart-sutra-in-chinese> (geraadpleegd op 10 april 2020). Zie voor meer informatie Van der Leeuw 2017.
 - 29 Tent.cat. *Illustrations of the Lotus Sūtra*, 1995, p. 120.